

Petr Váagner

„KDYBY PLATON A GALENUS ZNALI...“

Exkurs do dějin českého pivního dávnověku můžeme začít jednou metodickou poznámkou. Ze školních lavic si lépe či hůře pamatujeme častokrát opakovanou tezi: „Svobodný a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný stáli proti sobě ve stálém protikladu, vedli nepřetržitý boj, který pokaždé končil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.“¹ Její autoři se touto formulací pokusili vyložit běh lidských dějin jako nepřetržitý sled třídních bojů a šarvátek, jež spolu vedly dvě antagonistické třídy.

S ohledem na podstatnou část dějin neméně významné součásti střeoevropského prostoru můžeme přijít s určitou revizí jejich tvrzení. Domnívám se, že dějiny lidstva, alespoň na našem teritoriu, jsou z nemalé části tvořeny a utvářeny dějinami bojů za stabilizaci cen piva, jeho kvalitu a národní sebeuvědomění. Tento boj bývá někdy úspěšný, jindy zcela marný. Příkladem smutnější varianty je stoupající index cen piva za poslední roky, naopak potěšující alternativu představuje současný růst kvality pěnivého moku. Místo rozsáhlých citací, dokládajících tato fakta, můžeme odkázat na vlastní poznání, podpořené kolektivní empirií. Jaké však bylo postavení pivní subkultury v české renesanci? Tento problém stále čeká na svého erudovaného

¹ Karel Marx, Bedřich Engels, Spisy 4, SNPL, Praha 1958, s. 428.

a nadšeného vykladače. Použil-li jsem termínu „pivní subkultura“, nebylo tak učiněno náhodou. Ač se totiž pěstování chmele a výroba piva zdárně v Čechách rozvíjely již od počátku druhého tisíciletí,² na svou úlohu národního nápoje si muselo pivo počkat nejedno století. Vinná réva a pití vína byly dlouho před i po našem letopočtu, jak potvrzuje zejména dobová ikonografie, považovány za záležitost nepoměrně ušlechtilejší, a to v reálném smyslu slova i v rovině symbolu. Vzhled vína snad mohl lépe než pivo odpovídat tehdejšímu estetickému kánonu a též jeho chuť mohla intenzivněji zaměstnávat chuťové pohárky středověkého labužníka. Hlavní příčina však bezesporu tkví v rovině symbolické, spojené se samotnými základy středověké duchovní kultury, totiž s křesťanským mýtem: s transsubstanciací Kristovy krve, vinicí Páně apod. Za těchto okolností žilo pivo životem Popelky. Ta však měla v Čechách tři oříšky, jež ji postupem doby odvedly od popele a hrachu do královských komnat.

Prvním oříškem, řekněme s blankytnými šaty, byly zdejší klimatické a geografické podmínky. Neboť k čemu bylo ujišťování slovy klasika („Víš – zkoumat třeba, Bušku milý, / to víno má svůj zvláštní ráz, / zprv trpké, ale milé zas – / my, myslím, se už vpili!“³), když jinde se víno dalo pít bez zkoumání a ošklibání? Proto se také vinice (symbol – nesymbol, estetično – neestetično) nestaly krajkou zdobící českou krajinu. Byly jí chmelnice, jejichž úroda se žádala doma i v zahraničí. „Poněvadž pak,“ řečeno slovy Balbínovými, „se česká země nezříká těch dobrot, které dává jinam, je v Čechách hojnost piva, sousedé si je pochvalují a u vzdálenějších národů se těší vážnosti.“⁴

Slávu českého piva nedělá pouze chmel, ale především profesionální dovednost – a zde jsme u druhého oříšku, tentokrát se zlatými šaty: u těch, kteří tento nápoj vyrábějí. Svůj vliv zde pochopitelně má zkušenost předávaná z generace na generaci stejně jako historicky velmi časná snaha převést pivovarnictví na vědecké základy. Měli-li horníci a hutníci svého Agricolu či Erckera, potom se čeští pivovarníci mohli opřít o Tadeáše Hájka z Hájku, který roku 1585 vydal spis

² F. Jílek, J. Kuba, J. Jílková, Svět. vyn. v datech, MF, Praha 1977, s. 41.

³ Srov. Jan Neruda, Romance o Karlu IV.

⁴ B. A. Balbín, Krásy a bohatství čes. země, Panorama, Praha 1986, s. 144.

O pivu, způsobech jeho přípravy, jeho podstatě, silách a účincích.⁵ Co autor slibuje v titulu, to v textu splní. Dává renesančním technologům do ruky spis, který jim může být dobrým rádcem a mimoto v nich posiluje víru, že jejich výtvor je tím nejlepším z toho, co lze v širém světě vypít.

Hájek se ve svém spisu pokusil narušit představu, že pivo je vhodné pouze jako nápoj pro lid obecný. Ve své předmluvě, určené Vilému z Rožmberka, se zanícením uvádí: „Ač se Urozenost Tvá i od vína i od tohoto druhu nápoje zdržuje, na společném všech živočichů nápoji přestávajíc, přece nepochybuji ani dost málo, že bojovati bude ona za pivo, aby nebylo ztraceno, tak jako bojuje za domácí krb i bůžky. A nechybiž v zápase tom také i ostatních podpora.“⁶ Cesta k rehabilitaci piva byla nastoupena, ale nikoli víc. Zatímco se vzdělaný humanista obracel na Viléma se svojí výzvou, ten již měl za sebou vyhranou pivní válku, v níž se snažil využít své moci a žízňě poddaných ke zvýšení příjmů tekoucích do rožmberské pokladny. Jeho počínání mělo jen málo společného s „bojem za domácí krb i bůžky“, jež měl na mysli Hájek. Na rožmberském panství jako by vření kolem pivovarských kádí začalo památnými výnosy starostlivých Vilémových poručníků, v nichž „Páni poručníci zapověděli poddaným domu rožmberského: 1. aby žádných dobytků Budvičanům neprodávali, 2. ani piv ječných k šenku od nich nebrali.“⁷

Tento první krok, posléze znovu opakovaný, měl vést k vytěsnění produkce městských pivovarů, jež nenáležely k dominiu. Tak museli rožmberští stejně jako například hradečtí poddaní oželet žejdlík budějovického či vodňanského a snažit se přivyknout některému z místních piv, vařených v šlechtické režii. Jejich případná nespokojenost s jiskrou, chutí či pěnou nikoho příliš nezajímala, neboť v souladu s dobovou hospodářskou instrukcí „musí chlapi pít všecko napořád, zdař se nebo nezdař a zouplna zaplatiti jako za nejlepší“.⁸

⁵ T. Hájek z H., O pivu, způsobech... vyd. red. čas. Kvas, Rakovník 1878.

⁶ T. Hájek, c. d., s. 101.

⁷ V. Březan, Životy posledních Rožmberků I, Nakl. Svoboda, Praha 1985, s. 43.

⁸ F. Kavka, Zlatý věk růží, Nakl. České Budějovice, Č. B. 1966, s. 81.

Humanistovy ideály sice plakaly v koutě a na panství nepanovala největší pohoda, ale krumlovská pokladnice se chvályhodně plnila. Ani tyto excesy však zásadně neohrozily pověst českého piva, byť ne vždy měli staročeští autoři pro domácí mok jen slova chvály.

Některé motivy v Hájkově pojednání, stejně jako v pozdějších dílech Balbínových, se vešly do třetího oříšku, v němž jsou šaty upředené z jemných pavučinek vlasteneckých citů, tedy z materie velice subtilní, nicméně polapitelné. Jestliže byli čeští vlasteneci v případě vína zatlačeni do defenzivy a v podstatě se uchylovali pouze k odvrácení kritiky (Balbín versus Aeneas Silvius Piccolomini⁹) či k historikám, v nichž si významné osoby pletly české víno s vínem italským či francouzským, potom jim džbánek piva paradoxně vracel pevnou půdu pod nohama. Vědomi si kvality domácí produkce, mohli přejít do útoku a patřičně vychválit produkt své země. Zvláště originálně pojal svůj úkol pán z Hájku, který veden touhou získat pivu důstojné místo, v závěru svého spisu napsal: „Pozorujeme, že všichni ti národové, kteří toho nápoje požívají, jako jsou Angličané, Švédové, Dánové, Sasové, obyvatelé největšího dílu Germanie, Čechové, Poláci i Slezané a všichni téměř kmenové Sarmatští, nejsou méně čilí a nadaní než ostatní národové, kteří vína požívají. Jsou také velmi krásní, zdraví a stateční a abych běh řeči zkrátil, jest to nápoj každému stáří i pohlaví nad míru prospěšný, což nikdy o víně neplatí. Velmi dobře jest zajisté známo, co Plato v knize druhé O zákonech a Galenus v knize první O tom jak se chrániti ve zdraví o podstatě vína napsali, zapovídajíce hochům požívání vína až do 22 let. A není pochyby, že kdyby bývali znali způsob přípravy našeho piva, že by ho hochům i mužnému věku směle požití dovolili a nade všechno jinou vodu ovařenou cenili.“¹⁰ Podíváme-li se s maximální dávkou kritičnosti na náš národ, potom nemůžeme než dáti staročeskému humanistovi za pravdu.

Petr Vágner
tiskový mluvčí Velvyslanectví ČR v Ruské federaci
Moskva

⁹ B. A. Balbín, c. d., s. 145.

¹⁰ T. Hájek z Hájku, c. d., s. 519.